

را برای فخر الملک پسر خواجه نظام الملکی نوشته است.

م- رساله در تحلیل یک مسأله جبری. این رساله مختصری است مبتنی بر تحقیقاتی که پیش از خیام درباره حل معادلات درجه سوم شده است. ترجمه فارسی این رساله در ۱۳۳۹ هجری شمسی توسط غلامحسین مصاحب در کتاب حکیم صرخیا به عنوان عالم جبر آورده شده است.

خیام بر تقیبه دو جمله ای تیرن $(a + b)^n = \sum_{k=0}^n \binom{n}{k} a^k b^{n-k}$

پیش از تیرن و نیز بر ملث باسکال که ضرایب بسط $(a+b)^n$ را به دست می دهد، قبل از پاسکال آگاه بوده است و لذا پیشنهاد شده است که باید دو جمله ای و ملث مذکور را به ترتیب خیام - تیرن و خیام - پاسکال نامید. همچنین ری به همراه ابوالمظفر اسفزاری، میمون بن نجیب واسطی و خواجه عبدالرحمن خانزی و به دستور ملکشاه سلجوقی در ۴۷۱ هجری قمری، تقویم جلالی را وضع نمود.

مراجع
۱- آقایانی چاوشی، جعفر، سیری در اندک علمی و فلسفی حکیم صرخیا پیشاپوری، تهران، ۱۳۵۸
۲- رضا، فضل، ...، نگاهی به صرخیا، تیورنک، ۱۳۷۷
۳- مصاحب، غلامحسین، حکیم صرخیا به عنوان عالم جبر، تهران، ۱۳۳۹
۴- ملایط، صادق، ترانه های خیام، تهران، ۱۳۵۶
۵- همایون، جلال الدین، خیامی نامه، تهران، ۱۳۴۱

به مناسبت ۱۳ آذر « روز جهانی ریاضیات »

خیام ریاضیدان

محمد صالح مصلحیان دانشگاه فردوسی مشهد

و خودنمایی و مکر و حيله جهد و سعی دارد، او را عوار می شمردند و تسخیر می کنند ...
(غلامحسین مصاحب، حکیم صرخیا به عنوان عالم جبر، تهران، ۱۳۳۹، ص ۱۷۶)
۲- رساله شرح مسائل من مصادرات کتاب اقلیدس. در این رساله عربی خیام بر اقلیدس خرده می گرد که در تنظیم مبادی اصول هندسه خود قصور کرده و مطالبی ذکر نموده است که چندین مورد لزوم نیست.
تقی ارانی در ۱۳۱۴ آن را در تهران با مقدمه ای شامل خلاصه ای از کتبیات صرخیا و سخنی در مورد نقصهای خطی به چاپ رساند و جلال الدین همایون در سال ۱۳۳۶ آن را در کتاب خیامی نامه خود به فارسی برگرداند.
۳- نوروزنامه. این رساله به زبان فارسی است و در سال ۱۳۱۲ به تصحیح محبتی مینوی در تهران به چاپ رسید. البته انتساب این رساله به خیام مورد قبول همگان نیست.
۴- زیج ملکشاهی. این کتاب مشتمل بر جداول نجومی است. ۵- رساله در علم کلیات. خیام آن

الفاظ و نه نمادها و حل هندسی معادلات درجه سوم پرداخته است. البته اشکال کار او در این بوده است که هنگام رسم قطعه های مخروطی، فقط به رسم قسمتی از آنها اکتفا کرده است و لذا گاهی بعضی ریشه های مثبت را از دست داده است. در سال ۱۷۴۶ میلادی نخستین نسخه خطی عربی این کتاب در لندن هلند کشف شد (و در واقع قبل از این تاریخ در اروپا نامی از کارهای علمی وی برده نشده است). این کتاب در سال ۱۸۵۱ توسط ویگه (Woepeke) به زبان فرانسوی ترجمه شد و غلامحسین مصاحب در سال ۱۳۱۷ آن را به زبان فارسی ترجمه کرده است. خیام در مقدمه این کتاب می گوید:
« ... از اهل علم فقط عدّه کمی، مبتلا به هورازان رفیع و محنت، باقی مانده که پیوسته در اندیشه آندک به فطنهای زمان را فرست چسبده به تحقیق در علم و استوار کردن آن بپردازند. بیشتر عالم نمایان زمان ما حق را جامه باطل می پوشند و گاهی از حد خودنمایی و تظاهر به دانایی فراتر نمی نهد ... و اگر ببیند که کسی در چنین حقیقت، برگردان راستی را وجه همت خود ساخته و در ترک دروغ

اساساً تاریخ زندگی رجال ایران که در قرون گذشته می زیسته اند به علت فقدان منابع دست اول در ماه ای از ابهام قرار دارد و آنچه به حکایتها و افسانه ها است و بنا بر این نگارنده زندگی نامه آنها و بحث روی اشکال ایشان کاری پس دشوار می نماید. در مورد خیام و اندیشه های او نظرات یک سوره، گوناگون و متضادی ارائه گردیده است:

مهر که نقش خویشین بیند در آب بوزگی باران و گازر آفتاب هدف این مقاله کوتاه ارائه تصویر از چهره علمی و آثار خیام است.
ابوالفتح صرخین ابراهیم پیشاپوری معروف به صرخیا در حدود سال ۴۳۹ هجری قمری در پیشاپور دیده به جهان گشود و در حوالی سال ۵۱۸ هجری قمری در همین شهر دارفانی را وداع گفت. وی پس از کسب معارف عقلی توجه شناخت نفس و عوالم معنوی شد و با علمای هم عصر خود مانند محمد غزالی، زرخسری و ابوالعلائی معری به مراد پرور داشت. او با نظامی عروضی و ابوالحسن بهیقی نیز آشنایی داشته است.
او ریاضیدان، منجم و فیلسوف بود. کم می گفت و موزج می نوشت و گاهی نیز ریاضی می سرود. ولی شاعر مرز گوئی نبود. شعر اندکش بدون تکلف و ابهام است، ساده، صمیمی و پر از اندیشه های حکیمانه است. شکی که زاینده اندیشیان است و بدینتی که شریک ضمیرای است، معاینه اصلی ریاضیات او هستند. خیام دردی فلسفی داشت.
از چاپ رسالت علمی خیام به زبان فارسی و حتی عربی در ایران پیش

میان غریبان بیشتر مرسوم ترجمه خوب هفتاد و چهار ریاضی او توسط ادوارد فیتز جرالد در ۱۸۵۹ است.
اهم آثار علمی وی چهار بند از: ۱- رساله فی البسرامین علی المسائل الجبر و المقابله. در این رساله، خیام از تقاطع مقاطع مخروطی برای حل مسائل جبری البته به کمک